

Çevre ve Toplum Bilinci İçin Hak - Adalet - Özgürlük Kavramları

Muharrem BALCI

Giriş

Çevre ve toplum'dan bahsedildiğinde konunun temel öznesi insan olmaktadır. O halde öncelikle insan ve insanın düşünce yapısında var olduğu kabul edilen kavramlar ve semboller üzerinde durmak gerekecektir. Bu çalışmada insanın yaradılışı ve hakları da hatırlanarak Hak - Adalet - Özgürlük kavramları ile bu kavramlar ekseninde "çevre ve toplum bilinci" incelenecektir. İşbu Tebliğin sunumundan 2 yıl sonra 2015 Aralık ayında Paris'te yapılacak **Dünya İklim Değişikliği Konferansı**na 1.6 milyar Müslüman'ın sesini duyurmak için *Ekoloji ve Çevre Bilimleri İslami Vakfı (Islamic Foundation for Ecology and Environmental Sciences)*nın öncülüğünde 17-18 Ağustos 2015 tarihlerinde İstanbul'da bir sempozyum düzenlendi. Sempozyum sonucunda sivil ve katılımcı bir anlayışla hazırlanan **İslam İklim Değişikliği Deklarasyonu** kamuoyuna açıklandı. Sempozyumun hazırlanışını ve İslam İklim Değişikliği Deklarasyonu Tebliğimizin sonuna Ek olarak sunuludur.

Genel olarak insanın iki temel özelliğinden bahsedilebilir:

Birincisi, bilgi edinme ve değerlendirme özelliğidir. Bu özellik sayesinde insan, "kendisini ve çevresini" tanıma, uyum sağlama, onu değiştirme ihtiyacı duyar ve bu yönde davranışlar içinde bulunur.

İkincisi: Sosyal/toplumsal bir varlık olma özelliği: Her canlı gibi yaşamını devam ettirmek isteyen insan, varlığını korumak ve sürdürmek için araçlara muhtaçtır ve bunları tek başına sağlayamaz. Amaçlarına ulaşabilmek için hemcinslerine muhtaçtır ve bu ihtiyaç ona toplumsallık özelliğini kazandırır. Toplumsal-

lık, yaşamın bir düzen içinde kurulması ve devamı için bir gereklilik olduğu gibi, toplum hayatının sürdürülmesi için de insanın "toplumsal özelliklerini" devam ettirmesi gerekir.

İşte burada insan diğer insanlarla ve kâinatın yaratıcısı ile olan ilişkilerinde haklı-haksız, iyi-kötü, doğru-yanlış gibi değerlendirmelerde bulunur. Tabii ki sadece değerlendirmekle kalmaz, yine yaradılışı gereği değerlendirmelerini sonuçlandırmak ister. Bir başka ifadeyle, değerlendirmeleri sonucunda kimi olay ve bu olaylara temel olan davranışları olumlar ve esas alır, düşünce ve yaşam sistemini bu değerlendirmeler ışığında devam ettirir; kimi değerlendirme sonuçlarını da olumsuzlukla nitelendirir ve bunların gerçekleşmemesi, aksine yaptırma tabi tutulması şeklinde tavır belirler.

İşte insanın zihinsel ve pratik olarak ve ikisini birleştirerek yaptığı bu değerlendirme, diğer insanlarla ve yaratıcısı ile olan ilişkilerini ve davranışlarını düzenlemek ihtiyacından doğmaktadır. İnsanlar maddi anlamda benzer özelliklerde yaratılmış olmalarına karşın, düşünce ve eylem planında farklı özellikler gösterirler ve farklı amaçlara yönelebilirler.

Bu farklılıklar, insanların yöneldiği bazı idelerle, sosyal hayatta olup bitenlerin "farklılığını", hatta "çelişikliğini" de ortaya koyar. Örneğin, adalet idesi, sosyal ihtiyaçlara ve toplumda yararlı görülebilen her olguya aynen tekabül etmeyebilir. Toplumda pratik ihtiyaçlardan kaynaklanan sorunlara bulunan çözümler, adalet idesine ters düşebilir. Dolayısıyla insanın bu ilişkileri ve sonuçlarını düzenleme ihtiyacı, bu ilişkileri biçimlendirme ve bu ilişkilere görünür ve algılanabilir bir dü-

zen vermeyi hedefleyen “normları” da ortaya çıkarmıştır. Bu normlar bütününe de “hukuk” demektedir.

O halde hukuku tanımlarsak: “Hukuk: İnsanlar arası ilişkileri biçimlendiren, onlara görünür ve algılanabilir bir düzen veren, bu amaca (adalete) yönlendiren normlar bütünüdür” diyebiliriz.¹ Ancak insanlık, bir arada yaşamaya başladıktan ve bu yaşam için bazı kurallar belirledikten, bir başka deyişle hukuku oluşturduktan bu tarafa, “var olan hukuk - olması gereken” hukuk ayırımını yaşamaktadır. Bunun içindir ki konu öncelikle felsefi olarak tartışılmıştır.

Hak - Hukuk

Hakk, lügat itibariyle asıl olan, sabit olan, doğru olan, adalet, herkesin meşru iktidarı, bir şey üzerinde malikiyet, emek, pay ve din gibi anlamlara sahiptir ve bütün bu anlamlar insanla ilişkilidir. Ayrıca, hakkın yukarıda verdiğimiz anlamları ‘kesinlik’, ‘doğruluk’ ve ‘genellik’ içerir. Bir başka ifadeyle insandan insana değişmesi mümkün olmayan, herkes tarafından benimsenen, kabul edilen bir kavramdan bahsetmekteyiz.

Bununla birlikte, hakların ve yükümlülüklerin, -veriliş gayesine uygun olup olmamasının değerlendirilmesi yapılmaksızın-, belli bir düzen içinde insanlara sunulması ve yaptırımlarla korunmaya alınması, bir sistemi ortaya koymaktadır ki buna bazen **hukuk**, bazen de **hukuk sistemi** denilir.

İnsan, doğuştan belirlenmiş hak ve özgürlüklere sahip olan bir varlıktır. Kişilik ise, hukuk sisteminin insana verdiği değerdir. İnsanı ‘kişi’ olarak ele aldığımızda ortaya önemli bir sorun/tartışma çıkmaktadır.

İnsanı birey veya kişi olarak iki ayrı şekilde değerlendirmek, Batılı Hukuk Öğretilerinde iki farklı görüşü ortaya çıkarmıştır. Birincisi, insanı (bireyi) temele alan ‘Tabii Hukuk’ görüşü, ikincisi insanı, toplumun bir parçası ve toplum tarafından belirlenen bir değer (kişi) olarak kabul eden ‘Kişisel Haklar’ görüşü.

‘Tabii Hukuk Öğretisi’ne göre; birey hak sahibidir ve özgürdür. Özgürlüğü hak sahipliğinden de önce gelir ve doğuştandır. O halde bireyin hak sahipliği tanınmalı, özgürlük du-

rumu hukuksal forma kavuşturulmalıdır.² Bu görüş, tarih boyunca var olagelmiş, fakat uygulama alanını çok zor bulabilmiştir. Fransız Devrimi ile ‘Tabii Hukuk Öğretisi’nin toplumlara olanca gücüyle yayıldığı ve etkili olduğu³ ileri sürülse de, topluma hâkim olan burjuva sınıfının haklarının teminat altına alınmasıyla bu etki ortadan kaldırılmış, Fransız Devrimi’nin göz boyayıcılığı, insanı bir “kişi” olarak tanımlamakla son bulmuştur.

Günümüz Pozitivist Hukukunu doğuran ve geliştiren *Kişisel Haklar Öğretisi*’ne göre ise, insan sadece birey değil, toplumun da bir parçası, üyesidir. Hakları ve yükümlülükleri, ilişkide olduğu toplum içinde ve toplum tarafından belirlenir. Bir başka ifadeyle insanların hakları, ödevlerinin karşılığı olarak tanımlanır.

Tarihi seyir içerisinde, hakların toplum/devlet imkânları ile sınırlı olabileceği yaklaşımını ihtiva eden kişisel bakış açısı, zamanla daha ileri gitmiş, birbirine zıt düzenlemeler ve birbiriyle çelişkili uygulamalarla, hak ve hürriyetlerin çok kolay kısıtlanabileceği hukuk dışı düzenlemelere ‘meşruiyet kazandırmaya’ yaramıştır.

Pozitivist bir öğreti olan Kişisel Haklar görüşü, tabii haklar kuramını yıkmış, ancak onun yerini alacak yapıcı bir düşünce ortaya atamamış, özgürlüğün kökünü sadece iktidarda görmekle, aslında özgürlükler bakımından tehlikeli olabilecek bir yola sapmıştır.⁴ Buna karşılık insanların fitratında yaşayan Tabii Hukuk, devletlerce yeterince benimsenmemiş, fakat insanın düşünmeye başlamasından bu yana kişiliğinde saklanmış ve geliştirilmiştir.⁵

Başlangıçta,

“insanların birey olarak yaşayabilmeleri veya toplumdışı kalabilmeleri mümkün olmayacağından, toplumun kurallarına uymak zorunda oldukları”

görüşünden yola çıkılarak günümüzde,

“Toplumun kurallarını, temsilcisi olan devlet düzenler ve dolayısıyla insanların temel hak ve hürriyetleri, devletin kendilerine yükledi-

1] Vecdi ARAL, *Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları*.

2] M. Semih GEMALMAZ, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, s. 315.

3] İlhan F. AKIN, *Temel Hak ve Özgürlükler*, s.109.

4] İlhan AKIN, a.g.e., s. 113

5] Ahmet MUMCU, *İnsan Hakları & Kamu Özgürlükleri*, s. 7.

ği yükümlülüklerin karşılığı olarak tanıdığı kadardır”

anlayışına gelinmiştir.

Hakların birtakım ödevler karşılığında tanınabileceği/tanımlanabileceği anlayışında, özgürlüklerin gerçek anlamda varlığından bahsetmek mümkün değildir. Bu yaklaşım sonucunda kılık-kiyafetten özel hayata, siyasî haklardan medenî hayata kadar tüm alanlar devletin düzenleme sahasına girmiştir.

Aynı şekilde hak ve ödevlerin neler olduğu ve uygulamanın nasıl olması gerektiğini belirlemeyi, ‘salt insanın özgürlük alanı içinde’ saymak da, insanın toplumsallığına aykırı bir anlayıştır. İnsanın doğasında var olan bencilliğin ön plana çıkabileceğini biliyoruz. Her yönüyle olduğu gibi, bu konuda da vasatı önceleleyen İslam algısı Kur’an’ı Kerim’in birçok yerinde örneklemeler yoluyla ilkeleri belirlemiş ve insanoğluna birey olarak gerçek değerini verirken, toplumsallığın da yara almamasını, aksine onurlu bir toplum yapısını işaret etmiştir. Kur’an’ı Kerim’de Kalem Suresinde hak ve ödevlerle ilgili öngörü, yukarıdaki Batı merkezli) iki farklı anlayışı da kuşatan biçimde ortaya konulmaktadır. Burada;

- hakların tamamen bireyin kendisine bağlı ve kullanımına açık olduğunu,
- herhangi bir zorlamanın olmadığını,
- salt insanın özgürlük alanı içinde bulunduğunu,
- ancak hakkı yaratan, tanımlayan ve bahşedenin iradesi doğrultusunda kullanılması halinde istenilen sonuca ulaşabileceğini,
- gerçekten insanların onur içinde yaşamalarına ilişkin ister etik ister ahlaki densin, insaniliği ve toplumsallığı inkâr edilemeyecek ilkeler konulduğunu

görmekteyiz:

“Biz onlara da belâ verdik, bahçe sahiplerine verdiğimiz gibi. Hani onlar sabah olunca bahçeyi mutlaka devşireceklerine yemin etmişlerdi. İstisna da etmiyorlardı (“inşallah” demiyorlardı).

Fakat onlar uyurken dolaşıcı bir belâ onu sardı da, Bahçe simsiyah kesiliverdi. Derken sabahleyin birbirlerine seslendiler: “Haydi, devşirecekseniz erkenden ekininize gidin” diye. Derken fırladılar, aralarında fışıldıyorlardı. “Sakın bugün hiçbir yoksul bahçeye girip yanınıza sokulmasın” diyorlardı. (Zanlarınca yoksulları) engellemeye güçleri

yeterek erkenden gittiler. Fakat bahçeyi gördüklerinde: “Biz herhalde yanlış gelmişiz” dediler. “Yok, biz mahrum edilmişiz.” (dediler). İçlerinde en makul olanı şöyle dedi: “Ben size Rabbinizi tesbih etsenize dememiş miydim?” “Rabbinizi tesbih ederiz, doğrusu biz zalimler imişiz.” (dediler). Ardından suçu birbirlerine yüklemeye başladılar. Yazıklar olsun bize, dediler, biz azgınlarmışız. O ki Rabbiniz bize onun yerine daha hayırlısını verir. (...) Öyle ya, teslimiyet gösterenleri suçlular gibi tutar mıyız hiç? Neyiniz var, nasıl hüküm veriyorsunuz? Yoksa size ait bir kitap var da onda mı okuyorsunuz? O kitapta, “beğendiğiniz her şey sizindir” diye mi yazılı? Yoksa, “ne hükmederseniz mutlaka sizindir” diye sizin lehinize olarak tarafımızdan verilmiş, kıyamet gününe kadar geçerli kesin sözler mi var?” 68/17-40.

Burada, insanın üç ayrı fakat birbirinden ayrılması mümkün olmayan ilişkisinden bahsetmeliyiz. İnsanın insan(örn: yetim) ile - insanın tabiat(örn: bahçe) ile - insanın Allah (kadir-i mutlak olan) ile ilişkisi. Az ileride bu konuya değinilecektir.

Adalet

Adalet lügatte, doğrudan ayrılmama, haktan yana olma, hakkı yerine getirme ve hakkı gözetme anlamındadır. Bu anlamda yaratıcının tüm insanlara bir emri ve yaradılışın bir gayesi olması nedeniyle vazgeçilemez ve değişmezdir.

Adaletin iki önemli boyutu/unsuru olduğu kabul edilir.

Birincisi ‘eşitlik adaleti/izonomi/hak eşitliği’dir. İnsanlık değerinde, insanlık onurunda, insan haklarında, hukuk sisteminin gereklerinin yerine getirilmesinde, dil, din, cins, ırk farkı gözetilmeksizin mutlak eşitlik anlamındadır.

İkincisi ‘oran/kıst/equity adaleti’dir. İnsanlara emeklerinin karşılıkları (ücret/ödül) veya eylemlerinin karşılıklarının (beraat/ceza) verilmesinde, kamu görevlerinin dağıtımında ehliyet ve liyakatlarına göre eşit davranmayı içerir.

Adaletin bu iki unsurunun bir arada, biri olmazsa diğeri olmaz şekilde tatbik edilmesi gereklidir. Aksi halde adalete uyulmak yerine zulmedilmiş olur.

Bu yönüyle, yani eşitlik ve oranlılık ilkeleri doğrultusunda adaletin; temelde göreceli ve

değişken ve anayasalarda belirlenmeye ve kısıtlanmaya çalışıldığı gibi sadece sosyal haklara indirgenebilecek bir yönü olmadığı, aksine tüm insanlığın birlikte sahiplenmesi gereken ve mutlak hak eşitliği ve oranlılığı bağlamında karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma ile gerçekleşebilen yönü olduğu açıkça görülür.

Adalet Duygusu/Arayışı

Adalet, teorik anlamda sadece belirli içerikli ilkelerin etkili kılınması değil, fakat belirli bir "isteme"dir: değişik ve değişken, ama belirli nitelikte olan düzenleri oluşturan bir koşullar zincirini sürekli gerçekleştirmeyi isteme. Bu belirli nitelikteki düzenler, insan haklarına dayanılarak ve insan haklarından türetilen ilkelerin belirlediği toplumsal-siyasi ilişki bütünlüklerinden oluşan düzenlerdir.⁶

Adalet *nesnel (objektif)* ve *öznel (subjektif)* olarak iki değişik anlamda kullanılır. Adalet, bir yandan erdem anlamında kişisel bir özelliği ve duyguyu (relativist/görecelik anlamında değil, M. Balcı) ifade ederken; diğer yandan -hukukun tanımladığı varlık anlamında- 'kişi'lerin ilişki biçiminin bir özelliğini de ifade etmektedir. Hukukun *insanlar arası ilişkileri biçimlendiren, onlara görünür ve algılanabilir bir düzen veren, bu amaca yönelen normlar bütünü* olduğu kabul edildiğinde, hukuki değer olarak söz konusu adalet de, bu "*nesnel (objektif)*" anlamda adalet olmaktadır.⁷ Bu anlamıyla nesnel (objektif) adalet anlayışı pozitif hukukun önceliği adalet anlayışıdır.

Adaletin göreceli olarak algılanmasının sonucunda ise, kimileri için "*mevcut hukuk düzenini savunmak*" adalet, kimileri için de "*onu değiştirmek*" adalet olmaktadır. Özellikle de kurulu düzenin karmaşaya düşmesi ve eşitlik ilkesinin uygulamada başkalarının lehine sonuç vereceği kaygısı, bir başka ifadeyle kurulu düzenden esas payı alanların miras yoluyla sahip oldukları veya oluşturdukları '**statükoyu/kamu düzenini kaybetme endişesi**', toplumun varlığının (birlik-beraberliğinin) ve sürekliliğinin (bölünmez bütünlüğünün) koşulları olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte adalet bu hallerde mevcut düzeni korumak '*ya sev ya terk et*' anlamında bir hukuk mantığının ürünü olmaktadır.

6] Ioanna KUÇURADI, "Adalet Kavramı".

7] Vecdi ARAL, "Hukuki Değer Olarak Adalet".

Esasen hukuka aykırılığın insanlık dışı uygulamalarla yine hukukun uygulayıcıları tarafından ayakta tutulduğu veri olarak alındığında, insanların kurulu düzenlerle her zaman barışık olamayacağı bilinir. Bu barışsızlık, adalet arayışı içindeki insanları, savunmaya, yetkin bir toplum düzenini aramaya sevk eder. İnsanlardaki bu arayış ve arzu, "*ide*" denilen zihni bir çaba ürününe dönüşür.

Bu ide niteliği ilemdir ki adalet, mevcut hukuk düzenlerinin kendisine uygun olup olmadığı açısından bir değer ve değerlendirme ölçüsü olur.⁸ Bu ide sayesinde,

"Hukukun insanlar için var olduğunu, insanların hukuk için yaratılmadığını" anlarız.

Burada '*temsili çoğunluk sistemi*' uygulamasının adalete ulaşmada ve adaletin paylaştırılmasında ne derece adil olabileceği konusu da değerlendirilmelidir. Kur'an'daki Asr suresi, çoğunluk iradesi de olsa Allah'ın ayetlerinin (hükümlerinin / tabiat kanunlarının ve tabiatın) değiştirilemeyeceği gerçeğini, dolayısıyla çoğunluğun her zaman adil olamayabileceğini, gerçek adaletin, değişmezliği yönüyle evrensel hale gelmiş hukuk kurallarının uygulanmasında bulunduğunu ifade etmektedir.

Çoğunluk sisteminin evrenselliği ise tartışmalıdır. Yeterli hukuk mantığına sahip olmayan çoğunluğun -örneğin, demokrasiyi sadece sandık olarak görmekle- dünyayı nasıl yaşanmaz hale getirdiğine de tanık olmaktadır.

Özgürlük

Günümüzde ağırlıklı özgürlük anlayışı, belli bir amaca ulaşabilmek için birden çok yol düşünebilip yeri geldiğinde o yollar arasından "*kendisi için en uygun olanı seçebilme özgürlüğü*"dür. Böylece insan, amacına ulaşma yolunda bulabildiği seçeneklerin sayısı arttıkça özgürleşecek, özgürleştikçe de daha yetkin bir insan olabilecektir. Bunun için de bilgilenmek zorundadır. Yani "*bilgi edinme özgürlüğü ve zorunluluğu*" bulunmaktadır.

Öte yandan değişik seçenekleri kullanabilmek için değişik araçlara ve ilişkilere ihtiyaç vardır. İlişki dendiğinde öncelikle insanlar arasındaki ilişki -**işbirliği ve bilgilenme**- akla gelmektedir. Bir başka deyişle genel olarak insanın özgürlüğü de insanlığı da **toplumsal ya-**

8] Vecdi ARAL, a.g.m.

şamla birlikte başlar. Genel kabul budur.

Bu kabule göre, özgürlüğü, işbirliğinin yani toplumsal yaşamın sağladığı kabul edildiğinde, insanda kendisine bu özgürlüğü, dolayısıyla insanlığını sağlayan topluma karşı bir ödev bilincinin ortaya çıktığını kabul etmek de kolaylaşır. Gerekçe olarak da, buradaki ödevin Tanrıya karşı bir borç gibi metafizik (soyut) zorunluluktan değil, elindeki değerlerin bir bölümünün o değeri kendisine kazandırmış olan topluma geri verme gereği gibi somut bir borçluluk duygusundan kaynaklandığı ifade edilir.

İnsan İlişkileri

Şimdi tüm bu özgürlük tanımları ve 'etik' ve 'hukuk' düzeni açıklamalarına karşın, yine bir örnek fikirden yola çıkarak düşüncemizi açıklayacağız.

Özgürlüğün gerek tanımında gerekse izahında bizim için önemli olan, hak, adalet özgürlük, hukuk ve benzeri temel kavramların birer temel hak oldukları bilincinin ve bizatihi bu hakları bünyemize veren gücün belirlemelerinin esas alınacağı inancıdır. Bu çerçevede Kur'an'ı Kerim'de Alak suresinde geçen **alak/alaka/aleka** kelimesi veya kavramı üzerinde fikir üretmeye çalışacağız.

"O insanı bir alekadan yarattı".96/2.

ALAK, 'aleka'nın çoğuludur. Lügatte **alek maddesi, yapışıp ilişmek mânâsına** vaaz edilmiştir. Ve mutlak şekilde **ilişken ve yapışkan nesneye de denir**.

Tefsir bilginleri genel olarak, yaratılışın maddi yönünü göz önünde bulundurarak kan pıhtısının çoğulu anlamıyla yetinmişlerdir. Fakat Elmalılı Hamdi Yazır,

"Bir alakadan yahut sırf bir ilişikten bir insan yaratan ve mutlak surette yaratmak kendinin şanı olan Rabb'in hiç okumamış olan kimseyi de böyle bir emir ile elbette okutur. Onun için oku!" der.

Alak suresinin ayetleri arasında diğer tüm ayetlerde olduğu gibi gerçekten de bir ahenk vardır. Fakat buradaki ahenk, hayatı ve kâinatı tanıma, öğrenme yönünde bir emir olan "oku" ile insanın bir ilişkiler yumağından yaratıldığını ifade eden '**alâka**' izafesidir.

Gerçekten de, ayette açık şekliyle ifade edildiği üzere, Allah insanın maddi anlamda

karşı cinsle fitrata uygun ilişkisi ve rahimde meydana gelen değişiklikler sonucu oluşumunu anlatırken, bizlere hayatımız içinde kazandırdığı sabık malumatımıza (yaradılıştan verilen bilgiye) intizaren de bir ilişkiler yumağı içinde var olduğumuzu hatırlatıyor. Bu ilişkiler yumağı veya ağı bizim sosyal yönümüze vurgu yapmak içindir.

Hemcinsleriyle, karşıtlarıyla, doğal zemini olan tüm kâinatla ve bunların tümüyle ilişki içinde olmayan insan asosyaldir, toplumdışıdır. Asosyal insan, insan olmanın gereğinin bilincinde değildir. Fitratının bilincinde de değildir. Sadece kendi eksenini etrafında düşünen ve kalan kişidir. Maddi olarak insan suretinde görülse de, esasta insan olma vasıflarını inkâr etmektedir. Bu haliyle Allah'ın öngördüğü yükümlülükleri yüklenmekten kaçınan, sorumluluk almayan, dolayısıyla bir yönüyle aklını sadece kendi yararına kullanarak başkalarına değer vermeyen, bir yönüyle de tüm insanlığın yararına olacak şekilde formatlandığı misyonuna ihanet eden bir varlık olmaktadır.

Gerek 'alaka' kavramı gerekse 'sivil toplum' kavramı, her ikisi de oku (bilgi ve yükümlülük) emri ile birlikte değerlendirildiğinde;

- ulaşılan her bilginin yaradılışa uygun şekilde insanlığa kazandırılması,
- bu eylemin temelinde yükümlülükler manzumesi barındırdığı,
- bu yükümlülüklerin tek başına paylaşılabilmesinin ayetteki alaka (ilişkiler ve ilişkiler) kavramına aykırı düşeceği,
- dolayısıyla tüm iyi işleri **birlikte yapmanın zarureti** ortadadır.

Alak Suresinin 7. ayetinde, kendisini ihtiyacı yokmuş gibi (müstağni) görenler anlatılıyor:

"Kendini zengin görünce, kendini artık ihtiyacı yokmuş, maksada ermiş, zenginlik mertebesine gelmiş görünce, o görüş ve inançta bulunmak sebebiyle azar"

Aslında kavramın aslı **istiğna**'dır. İstiğna'dan **müstağni** sıfatı türetilmiştir. Müstağni, kendini ayırık gören, hiç kimseye ihtiyacı olmadığını zanneden anlamadadır.

Alak suresinde anlatılanlar aslında özgürlük kavramunun, insan ilişkileriyle bezendiği

ve aynı zamanda sınırlandırıldığını, ancak hepsinden de ötede Kur'an'ın bütünlüğü içinde bu ilişkileri yaratan Allah'ın varlığı ve bu varlığının göstergeleri (ayetleri) olarak kâinatta bir Sünnetullah oluşturduğu anlatılıyor.

İşte insan bu Sünnetullah'tan ve ilişkilerden bağımsız (müstağni) değildir. Bu nedendir ki insan ilişkileri anlatılırken

- insanın insanla ilişkileri,
- insanın tabiatla ilişkileri,
- insanın Allah ile ilişkileri olarak üç boyutta incelenmektedir.

Materyalist felsefe, dolayısıyla seküler hukuk felsefesi de insanın sadece doğa ve insanla ilişkileri çerçevesinde konuyu ele aldığından hak, adalet ve özgürlük kavramları bir ayağı aksak konumda incelenmekte ve kabul ettirilmektedir.

Çevre Ahlak İlişkisi

Felsefeci **İbrahim Özdemir**, çevre ahlak ilişkisini anlatırken **Konfüçyüs** felsefesinde, “**bi-reyin kompartımanlara ayrılamayacağı**”nı ve benliğin (self) “**aynı zamanda toplumsal, ahlaki, siyasi ve entelektüel**” bir gerçeklik olduğu ifade eder. Bu gerçekliğin, mutlak gücü inkâr eden hümanizm değil, aksine insanın gök (yaratıcı) ile birliğini itiraf eden bir hümanizm olduğunu da ekler. İlginç olan diğer bir hususun da “Konfüçyen felsefenin aynı zamanda ‘**ilişki temelli**’ felsefe olmasıdır” der.⁹

İlahi sistemlerde olduğu gibi, Konfüçyüs düşünce sisteminde ve birçok beşeri din ve ideolojilerde insan ve doğa arasında bir ayrım ve insanın kendine ve doğaya yabacılaşması sorunu yoktur. Tüm bu inanç ve düşünce sistemleri insana yaradılışını ve doğa ile uyumunda dengeyi hatırlatmaktadır. Bir başka deyişle yukarıda ifade ettiğimiz “insanın üç ilişkisini” akıldan ve eylemlerinden çıkarmasını önermektedirler.

“İnsanın kendini yeryüzünün efendisi ve hâkimi olarak görmesi, çevre üzerine düşünce ortaya koyan bütün filozofların ve çevre hareketlerinin tenkit ettikleri bir husus. Özellikle 17. yüzyıldaki bilimsel devrimlerden sonra bazı bilim adamlarının ve özellikle Francis Bacon’un “tabiata gem vurma, tabiata hükmetme, tabiatın dışlarını sökme,

ona hâkim olma” anlayışı, 17. yüzyıldan 20. yüzyılın yarısına kadar yükselen pozitivist görüşün etkisiyle kutsal olan şeylerin dışlanarak insanın merkeze alındığı bir anlayış ortaya çıktı. Bu anlayışa göre; insan tabiata ne kadar hükmederse ona ne kadar hâkim olursa o kadar medenileşecek ve o kadar ilerleyecek. Fakat çevre sorunlarının ortaya çıkmasıyla birlikte görüldü ki; insan tabiatın efendisi ve hâkimi değil onun sorumlu bir parçası. İnsan tabiata ne yaparsa o insana nüksediyor. Hava kirlenince yağmur olarak sulara karışıyor o sular içildiğinde insanda çeşitli hastalıklar meydana geliyor. İnsan tabiatın bir parçası olduğunu ancak altmışlı yıllardan sonra anladı. Hâlbuki bin sekiz yüzü yıllardan sonra bir Kızılderili Amerikan Cumhurbaşkanı’na şöyle diyor: Tabiat bizim anamızdır. Tabiata tüküren kendi yüzüne tükürür. Tabiata zarar veren kendi kendine zarar verir..”¹⁰

Bu ifadeler, **Karl Marx**'ın meşhur sözünü hatırlatıyor: “Kapitalizm, gölgesinden yararlanmadığı ağacı keser”

Çevre ahlakına ilişkin bölümü, çevre ahlakını tanımlayarak ve tabii ki içinde AVM ve rezidans yapılmak istenen Topçu Kışlası'nı, bu iradeye rest çeken sivil toplum duyarlılığını, **Taksim - Gezi Parkı olaylarını** da hatırlayarak bitirelim:

“Herkesin yaşanabilir bir çevre yaratılması ve bunun devam ettirilmesi için bizzat sorunlu olduğu bilincine sahip bulunması ve bu hususta kendini sorunlu hissetmesidir”¹¹

Ütopyalarımız - Gelecek

Tasavvurlarımız - Toplumsal Misyon

İnsanlar ve toplumlar hedefledikleri bir dünya ve yaşam biçimi için uğraş verirler. Bu hedef onların aynı zamanda gelecek tasavvurlarının, geleceğe ilişkin projelerinin temelini oluşturur. Ütopyanın en önemli vasfı **mevcut hali olumsuzlamak, geçmişe duyulan özlem veya bir gelecek tasavvurudur**. Gerçekleşmesini hayal ettiğimiz, arzu ettiğimiz, dolayısıyla uğrunda mücadele ettiğimiz bir dünya tasavvuru. Vazgeçemeyeceğimiz ama değişik seçeneklerle işaretleyebileceğimiz ütopyalarımız bu işlevsellikte bizler için önemli açılımlar

10] İbrahim Özdemir, <http://ecologyandislam.word press.com/2010/01/03/doc-dr-ibrahim-ozdemir-ile-%E2%80%9Ccevre-ahlaki%E2%80%9D-uzerine/>

11] İbrahim Özdemir, <http://blog.milliyet.com.tr/cevre-ahl-ki/Blog/?BlogNo=93846>

9] İbrahim Özdemir, <http://www.ibrahimozdemir.com/Makaleler/Konfucyanizmvecevre2.pdf>

sağlayacaktır. Adanmışlık kuramı içinde bunları gerçekleştirme yolunda mesafeler alabiliriz. Ancak, tüm bu farazi ütopya ve misyon yüklemesi yeterli olmamaktadır.

Bu gün eksikliğini ziyadesiyle hissettiğimiz hukuk ve onun yansıması olan adaleti ve toplumsal saadeti sadece bir ide veya sadece bir sonuç olarak almak, bizi eksikliğini hissettiklerimize ulaştırmayacaktır. Aynı şekilde hukuku sadece bir pozitif kurallar bütünü ve adaleti de sadece bir duygu yoğunlaşması olarak aldığımızda da, bu güne kadar gerçekleşen ne ise bu günden sonra da aynı sonuca ulaşılacaktır.

O halde, -Çevre ve Toplum bilinci- bağlamında **hukukun yaygınlaştırılmasını** ve **adaletin eşit ve orantılı olarak dağıtılmasını** isteyenlerin ilk elde yapabileceklerini sıralayabiliriz:

- Bireysel ve toplumsal sorumluluklarımız kapsamında önce kişisel, sonra da birliklerimiz içinde **'toplumsal misyon belirleme'**lerimizi yapmak;
- Misyonumuza uygun gelecek öngörülerimizi gerçekleştirebilecek yöntem ve faaliyet tespitlerimizi, **'vizyonumuzu'** gerçekleştirmek;
- Hak, adalet ve özgürlük ve uğraş alanımızdaki kavramları **meşruiyet** -ait oldukları ideolojik- **temelinde** yorumlamak ve yaygınlaştırmak;

Topyekûn Mücadele - Dönüşüm Projesi

- Bu kilit sözcükleri teorik zeminlerinden alıp hayatımızın birer parçası, olmazsa olmazları kabul ederek, tüm insanımızın bilgisine ve hayatına sokmak;
- Bu hedefe **'kariyer kaprisleri'**ni tatmin ederek veya **'hayatı erteleyen'** bir tembellikle varmak¹² değil, farklı ancak yapıcı bir tartışma sürecinde, eklenerek, katarak, bütünleşerek, bütünleştirerek ulaşmaya çalışmak;
- Hukukun yaygınlaştırılmasını, temel hak ve özgürlüklere ilişkin topyekûn mücadelenin bir parçası olarak görerek ve bir **'dönüşüm projesi'** örneği olarak algılamak.

Bu belirlemelerimizi bir anlamda çevre ve toplum bilinci/mücadelesi adına yapılabilecek çalışmaların teorik temeli olarak da

[12] Kişilik yarılmasının tipik örneği olarak kabul edilebilir.

alabiliriz. Pratik anlamda da bu süreç bir sivil toplum mücadelesi olarak algılanabilir ve adlandırılabilir. Ancak burada parantez içinde muhtemel bir yanlış algılamayı düzeltmemiz gerekir:

Bu algımız ve adlandırmamız **'liberal-sivil toplumcu arka plan'**a dayanan **pasifist ve umutsuz tezlerin** odağından kaynaklanıyor. Aksine, her bir gerçek sivil toplumcunun, sivil öncelik aktivistinin ve tabii ki hukukun yaygınlaştırılmasına inanan ve uğraş verenlerin değerine söz verdiği gibi **"özelliklerin teminatı olmak"** anlamındaki özveriden kaynaklanıyor.

Özelliklik, pasifizm çemberini kırma azmi ve çabasıyla donatılmış, özgür ve onurlu insanların dünyasında, şu an ve gelecek için, her yerde, düşünsel ve eylemsel pratikte, üstün bir adanmışlık bağlamında var olabilmekle mümkün.

Özelliklik, "izzet ve kudreti Allah'ın ve Allah'ın mazlum kullarının ve istifademize sunulmuş sayısız nimetlerin yanında arama" keyfiyetidir.¹³

Özelliklik, isyandan, içi boş fevrandan bağımsız ve bağlantısız; bir duruş, bir konumdur.

Çevre ve Toplum Duyarlılıklarımız Kapsamında Bağımlılıklarımız

Türkiye Cumhuriyeti'nin son dönem hükümetleri bağımlılıklar konusunda sadece siyaseti ele alarak dünyadaki diğer örneklerine oranla daha iyi bir mücadele zemini bulmuş ve başarılı sayılmıştır. Ancak yukarıda izaha çalıştığımız hak - adalet - özgürlük kavramları ışığında konuyu ele aldığımızda, sadece sağlık boyutunun bağımlılıklarla mücadelede yeterli olamayacağı görülmektedir.

Bugün dünyanın en büyük tehlikesi nükleer savaş değil, bağımlılıklardır. Nükleer savaşın tarafları vardır ve karşılıklı caydırıcılık içermektedir. Bağımlılık üreticilerinin karşısında sadece tek tek birey iradeleri vardır ki bu iradeler de;

- Açık veya subliminal görüntüler ve reklamlarla,

[13] "Varlığını kendi çabalarıyla meşrulaştırmaya çalışan özerk bir birey, kendisinin ebedi kölesidir". Eric HOFFER, *Akılın Muhteris Çağı*, s. 20.

- Bağımlılıklara perdelenen eğlencelerle,
 - Oluşturulan masumiyet algılarıyla
 - çökertilmektedir.
- O halde **yeni bir söylem** bulmak ve söylemek gereklidir. Yukarıda izaha çalıştığımız kavramlar bize
- İnsanın “**kendine zarar verme özgürlüğü**”nün bulunmadığını,
 - İnsanlığı **bağımlılaştırmanın köleleştirmek olduğunu**,
 - Köleleştirmenin / bağımlılaştırmanın **insanlık suçu** olduğunu,
 - Her türlü insanlık suçunun **insanlık onurunu** ortadan kaldırdığını,
 - Dolayısıyla bağımlılıklara karşı yeni bir “hukuk söylemi” ihtiyacı olduğunu anlatmaktadır.
- Gençlerle yaptığımız çalışmalarda, sağlık ve ekonomik temelli kamu spotlarının, açıklamaların yararlı fakat yeterli olmadığını gösterdi. Başka bir anlatım ihtiyacını hep birlikte gördük. Öyle bir anlatım ki,
- *Özgürlüğü ve yaradılışın gayesini hatırlatan,*
 - *Soru yormayı öğreten,*
 - *Soru sordurmayan sistemi sorgulatabilen” anlatım.*
- Bu anlatım insanlara, özellikle de çocuklara ve gençlere;
- Hiç kimse ile paylaşmadıkları **bağımsızlıklarını, özgürlüklerini** anlatabilmeli.
 - Hiçbir madde ile **özgürlüğünü paylaşamayacağını** kavrayabilen bir ifade olmalı.
 - Sayısız nimetler karşısında **tek seçeneği işaretlemenin özgürlük olmadığını** anlatabilmeli.
 - Suçsuz ve günahsız, temyiz kudreti ve husumet ehliyeti oluşmamış bir çocuktan, bir gençten bir bağımlı, bir suçlu ve bazen de bir canı çıkarabilen **ekonomik, sosyal ve hukuk sistemini sorgulamayı** öğretebilen (Rakel Dink’in balkon konuşmasını hatırlayın) bir anlatım olmalı.
 - Soru sormanın vakti geçmedi mi?
 - Kimdir bu insanları sayısız nimetler yerine tek bir maddeye mahkûm ve bağımlı hale getirenler, **köleleştirilenler**?
 - Kimdir bu insanlık suçlularının **işbirlikçileri**, ortakları?
 - Yöntemleri nedir? Amaçları nedir? İmkân-

- ları nedir? Amaçlarına nasıl ulaşabilmektedirler?
- **Sosyal devlet** olduğunu iddia eden, anayasasının başına koyan devletin buradaki sorumluluğu nedir?
 - İnsanlığa karşı suçlar üzerinde ne zaman duracağız? Devlet ve Birleşmiş Milletler **insanlığa karşı suçlar kategorisine** bağımlılıkları da katmayı ne zaman akledecek?
 - Sivil toplum ve STK’lar, geleceklerinin teminatı olan çocuklarının **geleceğinin köreltilmesine** daha ne kadar sessiz kalabilecek?
 - İnsanlık düşmanlarının ortak eylemlerinin, düşmanlıklarının **insan bedeni ve onuru üzerine** olduğunu devlete, aymaz bürokrasiye kim anlatacak?
 - Her tür **bağımlılığın bir diğerini tetiklediğini**, şans oyunlarının kumar olduğunu, kumarın bir bağımlılık türü olduğunu, **devletin kumar oynatmasının insanlık suçu olduğunu** kim haykıracak?
 - **Sivil itaatsizlik** kavramı ve olgusunun bir **insanlık onuru** olduğunu kimler bu topluma benimsetecek?
 - İşlenişi (insan bedeni ve onuru üzerine) ve sonuçları bakımından, bağımlılaştırmanın; köleleştirmeden, insan ticaretinden, zaman içinde öldüren işkenceden, soykırımdan farklı olmadığını ne zaman anlayıp da çocuklarımıza anlatacağız? Kesin inanç düzeyindeki algımız, çevre ve toplum sağlığı ihlalinin (bağımlılık üretmek köleleştirmek gibi), önümüzdeki çok uzak olmayan gelecekte **insanlığa karşı suçlar** kategorisine gireceği inancımızdır.
- Bir başka önemli soru da şudur?
- Bağımlılık yapıcı maddelerin bizzat maddesi ile uğraşıp, bunların üreticilerini ve gençleri bağımlılığa götüren yolları ifşa etmeyen, bu yolları kapatmaya çalışmayan **mücadele (!) taktikleri** ne kadar gerçekçidir?
 - Kim inanır bir bağımlılığı körükleyip diğer bir bağımlılıkla mücadele eden **bürokrasiye**?
 - Kim inanır alkol ve kumar markalarını okullara isim olarak koyan **Milli Eğitime**?
 - Kim inanır **uyuşturucu baronlarının isimlerini** okullara veren Millî Eğitim Bakanlığına?

- Kim inanır **alkolsüz bira** adı altında %0,26 promil alkollü içkiyi gıda kodeksine koyan ve çocukların erişebilmesine imkân sağlayan **Tarım Bakanlığına**?
- Kim inanır kumar ve alkollü içki markalarını okul etkinliklerine sponsor yapan **Milli Eğitim Bakanlığına**,
- Kim inanır alkollü eğlence festivallerine turizm belgesi veren ve sponsor olan **Kültür Bakanlığına**?

Tüm bu soruları her türlü çevre duyarlılıkları için örneklendirebilir ve çoğaltabiliriz. TOKİ gerçeği, ekolojik sorunlar, AVM Cumhuriyeti, Rezidans aymazlıkları, Ağaç katliamları, toplumu saran (iktidar, mafya, siyaset söylemindeki **logar edebiyatı**) gibi şiddet sarmalları ve daha sayamadıklarımız. Tüm bu sarmallar toplumcu bakış açısıyla ve toplumcu dönüşüm projeleriyle minimuma indirilebilir. Bunun için de topyekûn mücadele gereklidir.

Değerli Katılımcılar

Soru sormayan, sordurmeyen eğitim sisteminin gereği olarak hukuk üretmeyen ve hukuku yaygınlaştırmayan bağımlılıklarla mücadeleyi, çevre ve toplum duyarlılığını ve mücadelesini bir fantezi olarak niteliyorum ve mahkûm ediyorum. Bu güne kadarki hiçbir siyasi partinin ve hükümetin programlarında bırakalım başlığı kavram olarak bile yer almayan **"bağımlılıklarla mücadele"** sanaldır. Tek tek sigara söndürmeye çalışan yöntem yararlı değildir. Başarıları geçici olmaktadır. Kaldı ki Belediyeler (çakma ve çıkma dükkanlar ihdas ederek) bu mücadeleyi de akamete uğratmış, kendi partilerinin hükümet politikalarını bile kadük bırakmışlardır. Belediyelerin ve iktidarların insan, tabiat ve yaratıcı ilişkilerini temel almayan sivil toplum mücadelesini de sanal buluyorum.

Mücadele bir bütündür ve topyekûn mücadele olmalıdır. Devletin vergi almak için ürettiği bağımlılıklarla da mücadele etmeden, sadece sigara ile mücadele etmek bağımlılıklarla değil, sigara ile mücadeledir. Bundan dolayıdır ki, nargile, bira, alkol, kumar ve teknoloji bağımlılıklarıyla mücadele edilememektedir.

Çevre - toplum bilinci anlamında da, imtiyazlı sınıfların çevre katliamlarını görmezden

gelip, siyasi mülahazalarla sadece iktidarlara veya sadece belli belediyelere muhalefet, sol literatürde tanımlandığı gibi bir nevi **burjuva ahırına girmek** anlamı taşır. Mücadele topyekûn ve ayrımcısız olmalıdır. Bu deyişimiz, çevre-toplum duyarlılığımızın ve muhalefetimizin birinci sırasında **devlet** olması gerektiği gerçeğini değiştirmez.

Sonuç

İnsanlık varoluşundan bu yana fitratında var olan, kendisine bahşedilen hakların -ki bunlara ister özbilinç ister etik kurallar, ister evrensel ahlaki kurallar densin- özlemini çekmiş, bu hakların hem kendi iç dünyasında ve bilincinde, hem de toplumsal ilişkilerde hayat haline gelmesi için mücadele etmiş ve etmektedir.

Ancak, ne var ki toplumsallığın doğal sonucu olarak oluşmuş siyasi sistemler ve bu sistemlerin oluşturduğu hukuk sistemleri; kimi zaman pragmatizm, kimi zaman maslahat, kimi zaman yönetim azgınlığı -ki tümünü fitrata uzak kalma olarak adlandırabiliriz- gibi nedenlerle temel hak ve özgürlükler alanında sapmalar olmuştur. Başlangıçta Tabii Haklar ve Tabii Hukuk öncelenmiş, adalet tanımında ve arayışında, içinde Allah'ın da hükümlerinin var olduğu kavram ve kuramlar geliştirilmiştir. Ancak salt insan aklı, salt insan özbilinci ve sonrasında da kilisenin dogmaları ile Tabii Hukukun adaletin sağlanmasına yönelik **"amaçsal anlayışı"**, yerini, menfaat paylaşımını gerçekleştirmeye yönelik **"araçsal anlayışa"**, pozitif hukuka bırakmıştır.

İnsanlığın bölgesel ve evrensel hukuk ilkelere ve sözleşmelerine yönelmesinin altında yatan nedenler, bir bakıma kendi öz bilincindeki, aklındaki, ama her şeyden önce fitratındaki temel hak ve özgürlükleri tanıma ve gerçekleştirme arzularıdır. Siyasi sistemlerin, küresel kuşatmaların engellemeleri karşısında insanlığın elindeki en önemli argüman, yine İnsanın üç temel ilişkisi bağlamında insan ile tabiat ile ve Allah ile ilişkileridir. Bu ilişkilerden birinin görmezden gelinmesi diğerlerinin de engellenmesi anlamındadır.

Çevre ahlakını, insanın çevre ile ilişkilerini sadece tabii hukuk veya sadece pozitif hukuk kuralları ve retoriği ile izah etmenin yetersizliği anlaşılmıştır. Tüm hukuk sistemlerinin

ilahi hukuka yönlendiğini (uzlaşma, tahkim v.b. hukuk kurumları gibi) tespit ederken, çevre ve sair bilinçlerin oluşumunda ve sivil toplum mücadelesinde insanlığın yaradılışından getirdiği kadim bilgilere, kavramlara ve ideallere ve tabii ki örnek mücadelelere (İlahi hükümler ile birlikte beşeri olarak da Kızıldeirililer ve Konfüçyüs örnekleri) sahip olduğunu da görmekteyiz.

Kaynakça

- AKIN, İlhan F.; *Temel Hak ve Özgürlükler*, ARAL, Vecdi; *Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları*, İst: 1992.
- ARAL, Vecdi; *"Hukuki Değer Olarak Adalet"*, Derl: Hayrettin ÖKÇESİZ, *Çağdaş Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramı İncelemeleri*, İst: 1997, Alkım Yay.
- ARSAL, Sadri Maksudî; *Hukuk Felsefesi Tarihi*, İst: 1945, İsmail Akgün Mat.
- BALCI, Muharrem; *Hukuk Mantiği*, BİRİKİMLER, Sayı: 1. İst: 2003. <http://www.muhamrembalci.com/yayinlar/tebligler/47.pdf>
- GEMALMAZ, M. Semih; *Ulusalistii İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*. İst: 1997. Beta Yay.
- HACIKADİROĞLU, Vehbi; *Doğal Hukuk Sorunu*, HFSA. Sayı: 4.
- HACIKADİROĞLU, Vehbi; *"Haklar ve Ödevler"*. Derl: Niyazi ÖKTEM - Ahmet Ulvi TÜRKBAĞ
- HATEMİ, Hüseyin; 1996, Didim'de "Dünya Müslüman Hukukçular Konferansı"nda sunulu Tebliğ.
- KUÇURADİ, Ioanna; *"Adalet Kavramı"*, Derl: Hayrettin ÖKÇESİZ, *Çağdaş Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramı İncelemeleri*, İst: 1997, Alkım Yay.
- MUMCU, Ahmet; *İnsan Hakları & Kamu Özgürlükleri*, Ankara: 1994, Savaş Yay.
- ÖKTEM, Niyazi; *Tabii Hukuk Dersleri*.
- ÖKTEM, Niyazi; *Hukuk Felsefesi Ders Notları*.
- ÖZBİLGİN, Tarık; *Eleştirel Hukuk Sosyolojisi Dersleri*, İst: 1971, Sulhi Garan Matb.
- ÖZDEMİR, İbrahim; [http://www.ibrahimoz-](http://www.ibrahimozdemir.com/Makaleler/Konfucyanizmvecevre2.pdf)

demir.com/Makaleler/Konfucyanizmvecevre2.pdf

ÖZDEMİR, İbrahim; *Çevre Ahlakı Üzerine*, <http://ecologyandislam.wordpress.com/2010/01/03/doc-dr-ibrahim-ozdemir-ile-%E2%80%9Ccevre-ahlaki%E2%80%9D-uzerine>

ÖZDEMİR, İbrahim; *Çevre Ahlakı*, <http://blog.milliyet.com.tr/cevre-ahl-ki/Blog/?BlogNo=93846>

SOYCAN, Ahmet; *Ahlak Felsefesi ve Ahlak Hukuk İlişkisi*, BİRİKİMLER, Sayı: 1. İst: 2003.

SUNGURBEY, İsmet; *Hak Nedir*, Derl: Hayrettin ÖKÇESİZ, *Çağdaş Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramı İncelemeleri*, İst: 1997, Alkım Yay.

TÜRKBAĞ, Ahmet Ulvi; *Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet*, İst: 2001, Der Yay.

YAZIR, Elmalılı Hamdi; *Hak Dini Kur'an Dili*.

Ek-1

İslâm İklim Deklerasyonu

İslam İklim Değişikliği Deklarasyonu Nasıl Hazırlandı?

Prof. Dr. İbrahim Özdemir

İslam İklim Değişikliği Deklarasyonu hazırlama çalışmaları merkezi İngiltere'de olan ve Müslüman çevrecilerin kurduğu ilk vakıflardan sayılan *Ekoloji ve Çevre Bilimleri İslami Vakfı (Islamic Foundation for Ecology and Environmental Sciences)* öncülük etti.

Amaç, Aralık ayından Paris'te yapılacak **Dünya İklim Değişikliği Konferansına** 1.6 milyar Müslüman'ın sesini duyurmaktır. Deklarasyon tamamen sivil ve katılımcı bir anlayışla hazırlandı.

Deklarasyon metnini oluşturmak için ilk olarak bir heyet oluşturuldu. Heyette yer alan isimler dünyada çevre konusundaki çalışmaları ile tanınan farklı ülkelerden bilim insanlarıydı.

- Prof. Dr. Azizan Baharuddin, University of

Malaya, Malezya.

- Prof. Dr. İbrahim Özdemir, İpek Üniversitesi, Türkiye.
- Dr. Othman Llewellyn, Çevre Planlamacısı, Sudi Arabistan.
- Prof. Dr. Abdelmajid Tribak, ISESCO Daire Başkanı, Çevre Programları, Fas.
- Dr. Fachruddin Mangunjaya, Başkan Yardımcısı, İslami Araştırmalar Merkezi, Universitas Nasional, Endonezya.

Heyetin hazırladığı metin başta Prof. Dr. Seyyid Hüseyin Nasr olmak üzere konuyla ilgili birçok Müslüman bilim insanı ve çevreciye gönderildi.

Taslak metne yapılan teklif ve katkılar 16 Ağustos 2015 tarihinde sempozyum öncesi İstanbul'da bir araya gelen hazırlama heyeti tarafından değerlendirildi. Gelen tüm olumlu katkılar dikkate alınarak taslak metne son şekli verildi.

Deklarasyonu tartışmak ve kamu oyuna duyurmak için 17-18 Ağustos 2015 tarihlerinde İstanbul'da bir sempozyum düzenlendi. Sempozyuma 20 ülkeden 80'den fazla bilim insanı, çevreci ve sivil toplum kuruluşları katıldılar. Başka din mensupları da "gözlemci" olarak sempozyuma davet edildi.

Sempozyuma BM Genel Sekreteri adına Genel Sekreter Yardımcısı ve UNEP Başkan Yardımcısı İBRAHİM THIAW da katıldı. İslam İklim Değişikliği Deklarasyonu 18 Ağustos 2015'te yapılan bir basın açıklamasıyla kamuoyuna duyuruldu.

Basın toplantısına katılanlardan *Küresel İslami Yardım Kuruluşu* (Islamic Relief Worldwide) Muhammed Ashmawey Başkanı konuyla ilgili şu tespitlerde bulundu:

"Biz Müslümanlar dünyamızın, çocuklarımızın ve torunlarımızın geleceği için endişeliyiz. Zaman azalıyor. Bu sene sonuna kadar Paris'te bir küresel iklim anlaşması çıkmak zorunda. Biz Müslümanlar bunun farkındaydık. Bizim dinimiz Tanrı'nın tüm yaratıklarını korumamızı salık veriyor. Bu bizim hepimizin ortak problemi, tüm inançlar tek bir dünyayı paylaşıyor ve biz Müslümanlar çözümün bir parçası olacağız."

Ekoloji ve Çevre Bilimleri İslam Vakfı Kurucusu Fazlun Khalid, Müslümanların büyük çoğunluğunun iklim değişikliğinin farkında

bile olmadığını söyleyerek sözlerine başlayarak şunları söyledi:

"Bu deklarasyon 1.6 milyar Müslüman'ın dikkatini çekmek, iklim değişikliğine karşı harekete geçmelerini hatırlatmak için hazırlandı. Paris'te Birleşmiş Milletler İklim Zirvesi'nde bir çok Müslüman lider, politikacı olacak. Onlara, İslami olarak İklim Değişikliğine karşı ne yapmaları gerektiğini hatırlatacak, onları yönlendirecek bir kaynak metin olarak hazırlandı. Politikacılar şimdiki kalkınma, büyüme hedefleriyle devam edemezler. Bu çok açık".

Prof. Dr. İbrahim Özdemir ise, 20 yıldır bu konuyla ilgilendiğini ifade ederek, çevre problemlerinin ekonomik ve istihdam boyutu olduğunu, kendi ülkelerinde sürdürülebilir yaşamı olmayanların başka ülkelere göç ettiğine dikkati çekti. Başta İklim Değişiklikleri olmak üzere çevre sorunlarının çocuklarımızın ve torunlarımızın geleceğini tehdit ettiğini söyleyen Özdemir, bu konuda duyarlı olmanın ahlaki ve insani bir sorumluluk olduğunu vurguladı.

Deklarasyonda konuyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'den, Hz Peygamber'in uygulamalarından örnekler yer verilerek Müslümanların çevre konularında daha duyarlı olmaları istendi.

Ayrıca devlet başkanlarına, siyasi liderlere, iş dünyasına, UNFCCC delegelerine, dini liderler ve bilim insanlara, cami cemaatlerine, eğitimcilere, sivil toplum kuruluşlarına ve medyaya iklim değişikliğinin, çevresel bozulmanın ve biyolojik çeşitliliğin kökeni olan alışkanlıkların ve zihniyetlerin değiştirilmesi, çözüm üretilmesi çağrısında bulunuldu.

Zengin ve petrol üreticisi Müslüman ülkelere de, yüzyılın ortasından geç olmamak üzere mümkün olan en kısa sürede sera gazı emisyonlarını terk etme konusunda önderlik etmeleri yönünde davet yapıldı.

Deklarasyon metni tüm dünya liderlerine, ilgili kuruluşlara, Müslüman dünyadaki dini liderlere ve eğitim kuruluşlarına gönderilecek.

Ek-2

İSLAM İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ DEKLARASYONU

Bağışlayan ve Esirgeyen Allah'ın Adıyla

18 Ağustos 2015, İstanbul.

Giriş:

- 1.1 Allah, yıldızlar, güneş ve ay, dünya ve içinde yaşayan tüm canlılar ile birlikte, evreni tüm çeşitliliği, zenginliği ve canlılığıyla yarattı. Tüm bu varlıklar, Yaradan'ın engin haşmetini ve merhametini yansıtır ve tasrih eder. Tüm yaratılan varlıklar tabiatları gereği Yaradan'a hizmet eder, O'nu yüceltirler, hepsi Allah'ın kuludurlar. Biz insanlar da Allah'a hizmet etmek, Allah'ın tüm türleri, tüm bireyleri ve tüm nesilleri için en iyisini yapmak için çalışmak zorundayız.
- 1.2 Gezegenimiz milyarlarca yıldır var ve iklim değişikliği yeni bir durum değil. Yeryüzü'nün iklimi, birçok doğal etken sebebiyle nemli - kurak, soğuk ve sıcak dönemlerden geçmiştir. Bu değişikliklerin birçoğu aşamalı ve yavaş yavaş gerçekleşmiş, böylece canlılar bu değişikliklere uyum sağlayabilmişlerdir. Kitlese ölüm ve yok oluşlara sebep olan bir çok iklim değişikliği geçmişte yaşanmıştır ancak, zamanla yaşam bu darbelere bile uyum sağlamış, bugün bizim üzerinde titredüğümüz gibi mütevazın ekosistemler tekrardan yeşermiştir. Geçmişteki iklim değişiklikleri, bugün üzerinden fayda sağladığımız fosil yakıtların oluşumunda da yardımcı olmuştur. İronik bir biçimde, bu kaynakları akılsız ve öngörüsüz kullandığımız, yeryüzündeki yaşamımızı mümkün kılan koşulların ortadan kalkmasına sebep oluyor.
- 1.3 Küresel iklim değişikliğinin hızı, geçmişte Senozoyik çağda karşılaşılan değişikliklerden boyut olarak tamamen farklı bir biçimde yaşanmaktadır. Ayrıca, küresel iklim değişikliği insan kaynaklıdır: artık bizler doğanın baskın gücüyüz. Yaşadığımız çağ, jeolojik olarak Antroposen "İnsanların Çağı" olarak adlandırılmaktadır. Türümüz, yeryüzünün bakıcısı ve kâhyası olmasına rağmen, yeryüzünde bildiğimiz yaşamı tehdit eden yolsuzlukların ve yıkımın sorumlusu olmuştur. İklim değişikliğinin mevcut hızı sürdürülemez

ve yeryüzünün dengesi (mizan)ı yok olabilir. Biz insanlar doğanın doğal yaşamın bir parçasıyız ve doğanın hediyeleri tadını çıkarmamız için var. Ama, günümüzdeki zenginliğe ulaşmamızda pay sahibi olan fosil yakıtların iklim değişikliğinin bugünkü temel sebebi olduğunu görüyoruz. Fosil yakıt kaynaklı aşırı kirlenme, hepsi Allah tarafından bize bahşedilen iklimleri, soluduğumuz sağlıklı havayı, düzenli mevsimleri ve canlı yaşayan okyanusları tehdit ediyor. Fakat bu bahşedilen hediyelere karşı davranışlarımız tamamen öngörüsüz, hepsini suiistimal ettik. Gelecek nesiller bizim hakkımızda neler söyleyecek, kim gelecek nesillere miras olarak yozlaşmış bir gezegen bırakacak? Yaradan ile nasıl yüzleşeceğiz?

- 1.4 Binyıl Ekosistem Değerlendirmesi (UNEP, 2005)'i dikkate alıyoruz: 95 ülkeden 1300'den fazla bilim insanı "Genel olarak insanlar 20. Yüzyılın ikinci yarısında, ekosistem üzerinde geri kalan insan tarihinden daha büyük değişiklikler yaptı... bu değişiklikler insan refahını arttırdı ama çevremizde daha büyük bir bozulmayı beraberinde getirdi" sonucuna vardı.
"İnsan faaliyetleri yeryüzünün doğal süreçlerini öyle bir etkiliyor ki, gezegenin ekosisteminin gelecek nesiller için sürdürülebilirliği artık mümkün değil"
- 1.5 Neredeyse on yıl sonra, Kyoto Protokolü'nün devamı için yapılan onlarca toplantılara rağmen, Yeryüzü'nün durumu istikrarlı bir biçimde bozulmaya devam etti. 100'den fazla ülkenin temsilcisinin bulunduğu Hükümetler Arası İklim Paneli (IPCC)'nin Mart 2014'te yayınladığı çalışma bize endişelenmek için 5 neden sunuyor:
 - Ekosistemler ve insan kültürleri hâlihazırda iklim değişikliğinin tehdidi altında;
 - Sıcak hava dalgaları, aşırı yağışlar ve seller gibi iklim değişikliği kaynaklı riskler giderek artıyor;
 - Bu riskler eşit olmayan bir biçimde dağılmış durumda ve genel olarak her ülkenin yoksul ve dezavantajlı kesimlerinin karşılaştıkları risk daha yüksek;
 - Öngörülen etkiler Yeryüzü'nün biyoçeşitliliğini, ekosistemimiz tarafından bize sunulan ürün ve hizmetleri ve küresel ekonomimizi olumsuz etkileyecek.

- Yeryüzü'nün temel fiziki sistemleri sert ve geri dönülmez değişiklik riskleri ile karşı karşıya.

Bu uyarılar bizlere, doğal kaynakların – Yeryüzündeki yaşamın köklerinin kullanımı konusunda ciddi kusurlarımız olduğunu gösteriyor. Acil ve radikal bir değerlendirmeye ihtiyacımız var. İnsanoğlu, Binyıl Ekosistem Değerlendirmesi 2005 yılında yayınlandığından beri yapılan tüm COP'larda (Taraflar Konferansı – İklim Değişikliği Müzakereleri) gördüğümüz yavaş ilerlemeyi veya günümüzdeki çıkmazı kaldıracabilecek durumda değil.

- 1.6 Endüstri Devriminden beri geçen kısa sürede, Dünya'nın üretmek için 250 milyon yıl harcadığı yenilenemez kaynakları, ekonomik kalkınma ve insani gelişme için tüketti. Kişi başı tüketim ve insan nüfus artışının beraber çaldığı tehlike çanlarının farkındayız. Aynı zamanda, eriyen kutup buzullarının altındaki fosil yakıtları çıkarmak için yapılan çok uluslu çatışmayı da görüyoruz. Bu süreçler ile kendi yok oluşumuzu hızlandırıyoruz.
- 1.7 Önde gelen iklim bilimciler, şu andaki düzende yaşamaya devam edersek, taşma noktası olarak kabul edilen 2 derecelik küresel ısı artışına erişeceğimize inanıyor, diğer önde gelen bilim insanları ise 1.5 derecenin "taşma noktası" olacağını düşünüyor. Bu nokta, milyonlarca insanın ve pek çok canlının kuraklıkla, açlıkla, sellerle yüz yüze kalacağı iklim değişikliğinin eşliğidir. Yeryüzü, endüstri devrimi başladığından beri keskin bir biçimde artan karbon artışına maruz kaldığı müddetçe, iklim değişikliğinin asıl yükü yoksullar tarafından yüklenmeye devam edecektir.
- 1.8 Tüm uyarılara ve öngörülere rağmen, Kyoto Protokolü'nün yerini alacak olan anlaşma 2012 yılında hayata geçmesi gerekirken, gecikmiştir. Tüm ülkeler ve özellikle daha gelişmiş ülkelerin, çabalarını arttırması ve gerekli olan proaktif yaklaşımı benimsemesi ve sonunda verilen hasarı ortadan kaldırması gerekmektedir.

Beyanımızdır:

- 2.1 Bütün âlemlerin Rabbi olan Allah Rahman ve Rahimdir.

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Rahman ve Rahim olan Allah'a Hamdolsun
Kur'an 1: 1

O tek Yaradandır,

هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ

Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah'ı tesbih etmektedir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Kur'an 59:24

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ

O ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı.

Kur'an 32:7

O, hiçbir şeyi değersiz yaratmadı: Her şey doğrulukta ve hak için *bi'l-haqq*

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ مَا خَلَقْنَاهُمْ إِلَّا بِالْحَقِّ

Biz, gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları, eğlenmek için yaratmadık. Biz onları ancak hak ve hikmete uygun olarak yarattık.

Kur'an 44: 38

- 2.2 Allah'ın bütün varlığı kucakladığını beyan ediyoruz – O kucaklayıcıdır.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطًا

Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. Allah, her şeyi kuşatıcıdır.

Kur'an 4: 126

- 2.3 Beyan ederiz ki -

- Allah Yeryüzü'nü kusursuz bir dengede (mizan) yarattı.
- Uçsuz bucaksız merhameti ile bize bereketli topraklar, temiz hava, temiz su ve yaşamımızı canlı ve hoş yapan yeryüzündeki tüm güzel şeyleri verdi.
- Yeryüzü doğal mevsimsel ritim ve döngüler halinde faaliyet gösterir: insanlar dahil olmak üzere tüm canlıların serpiştiği iklimdir bu.

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ

أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ

وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ

وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ

Göğü yükseltti ve mizanu [dengeyi] koydu.

mizanda haddi aşmayın. Tartıyı adaletle yapın, teraziyi eksik tutmayın. Allah, yeri ya-

rattıkları için var etti.

Kur'an 55: 7-10

2.4 Allah'ın yarattığı doğal durumu (fitrat) 1 beyan ediyoruz.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا
لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا
يَعْلَمُونَ

Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü Fitrat'a çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fitrata sınıksız tutun. Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur İşte bu dosdoğru dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

Kur'an 30: 30

2.5 İnsafsız ekonomik büyüme ve tüketim yüzünden insanların yol açtığı fesadı ve yolsuzluğu görüyoruz. Bunun sonucu olarak;

- Şu andaki endişemiz olan küresel iklim değişikliğine ek olarak,
- Atmosferin, toprağın, karasal su sistemlerinin ve denizlerin kirliliği,
- Toprak erozyonu, ormansızlaşma ve çölleşme,
- Yeryüzündeki canlıların yaşam alanlarının yok oluşu, bozulması ve parçalanması ile birlikte, yağmur ormanları, sulak alanlar, mercan kayalıkları gibi biyolojik olarak en zengin ve en üretici ekosistemlerin tahribatı,
- Ekosistemin faydaları ve hizmetlerinin bozulması
- İstilacı yabancı türler ve genetiği değiştirmiş organizmalar,
- Modern dünya hastalıkları olmak üzere insan sağlığına verilen hasarları,

Görüyoruz.

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ مِمَّا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ
بَعْضَ الَّذِي عَمَلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu, ki Allah yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın; belki de (tuttukları kötü yoldan) dönerler.

Kur'an 30: 41

2.6 İlahî düzenin sadece küçük bir parçasıdır. Ancak, yine de bu düzende istisnai bir güce sahibiz. Bu yüzden iyiliği yaymak ve kötülüğü engellemek için elimizden geleni yapmak bizlerin sorumluluğudur. Ayrıca bizler;

- Dünya'yı paylaşan kat be kat sayıdaki canlılardan sadece biri olduğumuzun;
- Yaratılanın geri kalanına zulmetme ve zarar

verme hakkımız olmadığını;

- Zekâ ve bilinç bize yarattığının ve inancımız bize emrettiği gibi tüm canlılara özen göstermemiz ve Yaradan korkusu ile hareket etmemiz, merhametli ve ihsanlı olmamız gerektirginin;

Farkındayız.

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ
أَمْثَلُكُمْ

Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir.

Kur'an 6: 38

لَخَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

Göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyük bir şeydir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

Kur'an 40: 57

2.7 Tüm eylemlerimizden dolayı ahirette hesaba çekileceğimizi biliyoruz:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ
وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

Artık kim zerre ağırlıncı bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlıncı bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir.

Kur'an 99:6-8

2.8 Bu görüşler ışığında, Müslüman olarak Hz. Muhammed'in izinde hareket etmemiz gerektiğini kabul ediyoruz. Hz. Muhammed;

- Tüm canlıların haklarını korudu; bebek kız çocuklarını canlı canlı toprağa gömme geleneğini, canlıları spor için öldürmeyi yasakladı, yoldaşlarını abdest alırken bile su tasarrufuna yönlendirdi, çölde ağaçların teyellemesini yasakladı, yuvasından alınan yavru kuşların annelerine götürülmesini emretti, karınca yuvasını yakan insanlarla karşılattığında "Söndür, Söndür" diye emretti;
- Mekke ve Medine'de ağaçlar kesilmesin, yabani hayvanlar öldürülmesin veyahut rahatsız edilmesin diye "haram" bölgeler kurdu.
- Meraların, bitki örtüsünün ve yabani hayatın korunması ve sürdürülebilir kullanımı için koruma alanları kurdu (Hima).
- Kanaatkâr bir yaşam sürdürdü, aşırılıktan, gösterişten kaçındı.

- Kıt mülklerini tamir ederek veya bağışlayarak yeniledi, geri dönüşüme tabii tuttu.
- Gösterişsiz, sağlıklı beslendi, sadece nadiren etle beslendi.
- Yaratılan dünyadan zevk aldı, ve
- Kur'an'da bahsedildiği gibi O, "tüm varlıklara merhametliydi".

Çağrımızdır:

- 3.1 Bizler, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) Taraflar Konferansı'nı (COP) ve Taraflar Toplantısı'nı (MOP), Paris'te Aralık'ta Kyoto'nun yerini alacak anlaşma için aşağıdakileri akılda tutarak, eşitlikçi ve bağlayıcı bir sonuca ulaşmaya çağırıyoruz:

- İklim sistemlerine insan kaynaklı olan tehlikeli müdahaleyi dengelenmesi konusunda bilim insanlarının vardığı fikir birliği;
- Net hedefler ve izleme araçlarının gerekliliği;
- Bunları yapmadığımız takdirde gezegen üzerindeki vahim sonuçlar;
- Tüm insanlık adına hepimizin Allah'ın yarattığı dünya ile bir iletişim yolu bulma dâhil, COP'un omuzlarına yüklenen büyük sorumluluk;

- 3.2 Özellikle zengin ülkeler ile ve petrol üretici ülkeleri,

- Yüzyılın ortasından geç olmamak üzere mümkün olan en kısa sürede sera gazı emisyonlarını terk etmek konusunda önderlik etmeye,
- Daha az zengin ülkelerin sera gazlarını mümkün olan en kısa sürede terk etmeleri için cömert finansal ve teknik destek vermeye,
- Yeryüzünde kalan yenilenemeyen kaynaklardan fayda sağlayabilmeleri için tüketimi azaltmayı bir ahlaki sorumluluk olarak kabul etmeye,
- Yeryüzünde tespit edilen fosil yakıt rezervlerinin 2/3'ünü yer altında tutma gerekliliğini akılda tutarak, "2 derece" sınırdaki, hatta tercihen, 1.5 derece sınırında kalmaya,
- Çevreden ahlâk dışı kâr etmeye odaklı endişelerini değiştirerek dünyanın yoksullarını korumaya ve durumunu iyileştirmeye,
- Yeşil ekonomiye yatırım yapmaya çağırıyoruz.

- 3.3 Tüm insanları ve liderlerini;

- Atmosferdeki sera gazı emisyonu miktarını sabitlemek için sera gazlarını mümkün olduğunca en kısa sürede azaltmayı hedeflemeye,
- 100% yenilebilir enerji ve/veya sıfır emisyon stratejiler geliştirme ve çevre üzerindeki etkilerini azaltma taaddüdü vermeye,
- Yoksulluğu azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek için en iyi yöntem olan ademi merkezîyetçi yenilebilir enerjiye yatırım yapmaya,
- Büyüme bilgece planlanmalıdır, iklim değişikliğinin var olan ve gelecek yıllarda devam edeceği öngörülen etkilerine karşı, herkesin özellikle hasar görebilirliği yüksek olanların direncini arttırmayı önceliklendirmelidir. Dolayısıyla, sınırlı gezegende sınırsız kalkınmanın hali hazırda gezegenin kapasitesini aştığını kabul etmeye
- Kaynakları kurutan, çevreyi bozan ve eşitsizlikleri derinleştiren finansal sistem yerine saadet ve refah modelini hayata geçirmeye
- Uyum kapasitesi düşük olan hasar görebilirliği yüksek ülkelere, yerli halklar, kadınlar ve çocuklar olmak üzere hasar görebilir gruplara, uygun destekler içeren uyum stratejilerini önceliklendirmeye çağırıyoruz.

- 3.4 Şirketleri, İş dünyasını ve finans dünyasını;

- Kâr odaklı faaliyetlerinin sorumluluğunu yüklenmeye ve karbon ayak izleri ile doğa üzerindeki etkilerini düşürmek için daha görünür ve aktif bir biçimde rol almaya,
- Faaliyetlerinin çevre etkilerini azaltmak için, mümkün olduğunca kısa sürede 100% yenilebilir enerjiye geçmeye ve/veya sıfır emisyon stratejiler geliştirmeye ve yatırımlarını yenilebilir enerjiye odaklamaya,
- Sürdürülemez ekonomik büyüme odaklı olan iş modellerini değiştirmeye ve tamamen sürdürülebilir olan döngüsel ekonomiye geçmeye,
- Özellikle çıkardıkları ve kullandıkları kıt kaynaklar üzerinden ortaya çıkanlar olmak üzere, sosyal ve ekonomik yükümlülüklerini ödemeye,
- Fosil yakıt odaklı ekonomiyi terk etmeye ve yenilenebilir enerji başta olmak üzere diğer ekolojik alternatiflere odaklanmaya çağırıyoruz.

3.5 Tüm grupları, bize destek olmaya, bizlerle işbirliği yapmaya, bu çabalarımızda bizimle dostça rekabet etmeye çağırıyoruz, tüm diğer dinlerden gelecek katkıları memnuniyetle karşılayacağız, bu mücadelenin kazananı hepimiz olabiliriz.

وَلَكِن لِّيَبْلُوكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ

Allah size yol ve şeriatlar gösterdiğinde sizi denemek için böyle yaptı.

Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın.

Kur'an 5: 48

Eğer her birimiz saygın geleneklerimizin en iyisini sunarsak, bu zorlukların üstesinden gelebiliriz.

3.6 Son olarak, İslam Dünyasındaki tüm;

Devlet Başkanlarını

Siyasi Liderleri

İş Dünyasını

UNFCCC Delelerini

Dini liderler ve bilim insanlarını

Camii Cemaatlerini

Vakıfları

Cemaat Önderlerini

Eğitimcileri ve eğitim kuruluşlarını

Sivil toplum aktivistlerini

Sivil toplum kuruluşlarını

İletişim ve medya kuruluşlarını,

İklim değişikliğinin, çevresel bozulmanın ve biyolojik çeşitliliğin kökeni olan alışkanlıklarını ve zihniyetlerini değiştirmeye, kendi etki alanlarındakilere örnek olmaya ve Hz. Muhammed'in sunduğu yoldan yürümeye ve yüz yüze kaldığımız sorunlara çözüm üretmeye çağırıyoruz. Allah Kur'an'da şöyle der:

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ
الْجِبَالَ طَوَّلًا

Yeryüzünde böbürlenerek yürüme.

Çünkü sen yeri asla yaramazsın,

boyca da dağlara asla erişemezsin.

Kur'an 17: 37

Peygamberimizin şu sözlerini aklımızda tutuyoruz:

“Dünya tatlı ve yeşildir.

Allah sizi, dünyada halife yapacak ve nasıl amel edeceğinizi görecektir”.

(Muslim, rivayet eden: Ebu Said el-Hudrî)